

ПЕРЕКЛАД І НОРМАТИВНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ

Гапоненко Л. П. Переклад і нормативні аспекти перекладу.

Стаття присвячена теоретичним питанням перекладу. Автор детально розглядає нормативні аспекти перекладу та їх роль в оцінюванні тексту перекладу.

Ключові слова: переклад, нормативний аспект, норма.

Гапоненко Л. П. Перевод и нормативные аспекты перевода.

Статья посвящена теоретическим проблемам перевода. Автор детально рассматривает нормативные аспекты перевода и их роль в оценивании переводного текста.

Ключевые слова: перевод, нормативный аспект, норма.

Haponenko L. P. Translation and the aspects of translation standarts.

The article is devoted to the theoretical problems of translation. The author examines in details the aspects of translation standards and their role in evaluating text translation.

Key words: translation, aspects of translation standards, standard.

Актуальність дослідження проблеми перекладу зумовлюється наявністю певних нерозв'язаних питань щодо теоретичних і нормативних аспектів цього поняття.

Переклад як специфічний вид діяльності людини можна назвати ремеслом, яке відоме нам з давніх часів. Як тільки з'явилися два різномовні народи – так одразу виникла необхідність появи перекладачів – «тлумачів»

для спілкування та розуміння між носіями різних мов. Видатні письменники й науковці ще з давніх часів шукали шляхи подолання мовленнєвих бар'єрів для полегшення спілкування й обміну інформацією між різними народами. Пропонувалося навіть створити єдину штучну мову для всіх задля того, аби спростити мови, які існують. Але перекладачі виконали свою важливішу функцію – надали змогу спілкуватися й обмінюватися різноманітною інформацією людям, які розмовляють різними мовами. У сучасному світі проблеми перекладу набули ще більшої актуальності, нових рис, змісту, характеристик та методів дослідження.

Мета нашого дослідження – розглянути основні теоретичні питання перекладу та його нормативні аспекти.

Сучасне мовознавство демонструє підвищений інтерес до проблем перекладу та особливо щодо окреслення його норм. А Кайє взагалі назвав минуле 20 століття століттям перекладу. Становлення трансляційної лінгвістики знайшло своє відображення в дослідженнях Г. Егера, О. Каде, А. Нейберта, Ж. Мунена, Ю. Найда, М. Холлідея, Л. Бархударова, А. Федорова, В. Гака, А. Швейцера, В. Комісарова, Я. Рецкер, Л. Латішева та багатьох інших.

Проблеми теорії перекладу досліджували К. Рейсс, Г. Вермеєр, Ю. Хольц-Мянтяррі, Г. Хеніг та ін. Л. Бархударов перекладом називає процес перетворення мовленнєвого твору з однієї мови на мовленнєвий твір іншої мови за умов збереження його змісту і значення. А. Федоров зауважує, що перекласти означає повно й правильно виразити засобами однієї мови те, що вже було виражено засобами іншої мови [5]. А Є. Бреус вважає, що переклад являє собою акт міжмовної комунікації, під час якого відбувається не тільки контакт двох мов, але й проникнення двох культур [1].

Теорія перекладу досліджує безпосередньо лише перекладацький процес і результат перекладу, схожість та розбіжність між різними мовами, що на практиці можуть використовувати перекладачі у своїй діяльності. Лінгвістична теорія перекладу скерована на аналіз, узагальнення й дослідження перекладацького акту з обов'язковим використанням досвіду роботи багатьох перекладачів.

За словами В. Комісарова, переклад являє собою гігантський природний лінгвістичний експеримент, під час якого мови зіставляються, замінюють одна одну в комунікації завдяки найважливішому лінгвістичним принципу часткової семантичної спільності мовленнєвих одиниць і наявності лінгвістичних та культурологічних універсалій [2].

«Перекласти – означає висловити правильно й повно засобами однієї мови те, що вже виражено раніше засобами іншої мови» [5, с. 10].

Оволодіння мистецтвом перекладу – процес тривалий і тернистий. Досвідчений перекладач має напрацьований досвід, стиль і підхід, має відчуття мови і перекладацьке мислення, знає досконало соціальні, історичні, наукові і культурологічні явища й аспекти країни, мовою якої він перекладає, досконало володіє теоретичним знаннями й практикою перекладу.

Не менш складним, але досить важливим, постає питання оцінки якості перекладу. Сукупність певних умов, критеріїв та вимог, за допомогою яких оцінюється якість перекладу, називають нормою перекладу. Якість перекладу буде визначатися тим, наскільки відповідний перекладацький текст відповідає чинним загальноприйнятим нормативним аспектам, чи в тексті наявні певні відхилення від цих норм.

Нормативні вимоги перекладу – це загальноприйняті правила і принципи перекладу для оцінювання якості тексту перекладу. Поняття норми перекладу передбачає дотримання правил нормативного використання перекладачем мови перекладу, а також відповідність остаточного тексту перекладу встановленим принципам і завданням перекладацької діяльності. Відповідно, серед дослідників загальноприйнятим вважається те, що нормативний аспект перекладу характеризується взаємодією п'яти різних видів нормативних вимог: 1) норми еквівалентності перекладу; 2) жанрово-стилістичної норми перекладу; 3) прагматичної норми перекладу; 4) мовленнєвої норми перекладу; 5) конверсійної норми перекладу.

Розглянемо більш детально кожен нормативну вимогу й дослідимо їх параметри використання задля оцінки досконалості та якості тексту перекладу. Незмінним параметром перекладу є еквівалентність, що передбачає єдність змісту оригіналу й тексту перекладу, пов'язується з нормативними критеріями, які забезпечують адекватність перекладу. Норма еквівалентності змісту оригіналу і перекладу є основою їх цінності з позиції комунікативного аспекту. У кожному окремому тексті визначається тип еквівалентності, який характеризується співвідношенням мови оригіналу й мови перекладу та впливом прагматичних чинників на процес перекладу тексту.

Текст перекладу може відповідати нормі еквівалентності повністю або частково. Невідповідність нормі може бути абсолютною (переклад не передає зміст оригіналу навіть на найнижчому рівні) або відносною (коли витримані інші нормативні вимоги перекладу на достатньо високому рівні).

Друга (жанрово-стилістична) норма перекладу регулює те, як текст перекладу відповідає його стилістичним особливостям. Ця норма визначається стилістичними вимогами, яким має відповідати переклад, а

саме: критерії і правила, що характеризують тексти аналогічного типу в теорії і практиці перекладу. Жанрово-стилістична норма багато в чому визначає як необхідний рівень еквівалентності, так і домінуючу функцію, забезпечення якої складає основне завдання перекладача і головний критерій оцінки якості його роботи. Слід зазначити, що нормативні вимоги та критерії щодо оцінки тексту перекладу можуть встановлюватися лише з урахуванням стилістичної і соціолінгвістичної диференціації тексту. Очевидно, що переклад твору художнього характеру буде оцінюватися згідно з певними літературними критеріями, а якість перекладу тексту технічного спрямування визначатиметься термінологічною відповідністю й технічною точністю його змісту.

Третю (прагматичну) норму перекладу характеризують як критерій, який забезпечить прагматичну цінність перекладу. Так, розв'язуючи прагматичне завдання, перекладач може не дотримуватися максимально можливої еквівалентності тексту, може зробити частковий переклад тексту чи змінити його жанрово-стилістичні характеристики. Прагматичні норми перекладу містять умови повної або часткової відмови дотримуватися норм тексту перекладу, адже не претендують на повне відтворення оригіналу тексту, що перекладається.

Мовленнєві норми перекладу стосуються того, що перекладач розрізняє мову неформального спілкування (розмовна) і мову офіційну. Звичайно, переклад у такому разі буде відрізнятися характером лексичних одиниць, використанням певних граматичних і синтаксичних конструкцій тощо.

Конвенційна норма перекладу визначається як умова максимальної близькості і рівноцінності перекладу й оригіналу, як здатність повноцінно замінити оригінал, як загалом, так і в деталях. З практичної позиції ця умова реалізується завдяки тому, що перекладач дотримується всіх або більшості із зазначених аспектів перекладацьких норми.

Для загальної характеристики процесу перекладу й оцінки результату перекладу використовуються терміни: «адекватний переклад», «еквівалентний переклад», «буквальний переклад», «вільний переклад».

Адекватним називають такий переклад, який відтворює прагматичні завдання акту перекладу на максимально можливому для досягнення цієї мети рівні еквівалентності, при цьому не допускаючи відхилення від жодних норм та дотримуючись жанрово-стилістичних вимог до текстів відповідного типу.

Еквівалентним називають переклад, який відтворює зміст іншомовного оригіналу на одному з рівнів еквівалентності. Під змістом

оригіналу розуміють усю інформацію, що міститься в тексті, ураховуючи як предметно-логічне (денотативне), так і конотативне значення мовленнєвих одиниць та прагматичний потенціал тексту, що перекладається. Згідно з визначенням будь-який адекватний переклад можна назвати еквівалентним, але не кожен еквівалентний переклад визнається як адекватний.

Точний переклад – переклад, у якому еквівалентно відтворюється лише логічна частина змісту оригіналу при можливих відхиленнях від жанрово-стилістичної норми. Точний переклад може бути визнаний адекватним, якщо завданням перекладу є передача певних фактів та інформації про навколишній світ. Еквівалентний переклад – це зазвичай точний переклад, але точний переклад за своїм визначенням лише частково є еквівалентним.

Буквальним називають переклад, що відтворює комунікативно нерелевантні (формальні) елементи оригіналу. Як наслідок, під час такого виду перекладу може не бути переданим зміст оригіналу або будуть наявні порушення норм мови. Буквальний переклад не є адекватним за своїм визначенням, такий вид перекладу допускається лише в тому разі, коли перекладач має тільки відтворити формальні особливості тексту оригіналу та його будови. Відтак переклад може містити в собі різноманітні пояснення, які допомагають розкрити дійсний текст оригіналу.

Вільним називають переклад, виконаний на більш низькому рівні еквівалентності, ніж той, якого можливо досягти за певних умов перекладацького акту. Вільний переклад може характеризуватися як адекватний за умов, якщо він виконаний відповідно до інших нормативних вимог перекладу і не демонструє істотних утрат у процесі передачі змісту оригінального тексту. Більш серйозні недотримання нормативних вимог роблять вільний переклад нееквівалентним і неадекватним. У такому разі переклад перетворюється просто на самостійне висловлення з певної теми. Вільний переклад за жодних умов не можна використовувати там, де потрібна максимальна точність і дотримання певних вимог: при перекладі текстів офіційних, юридичних, дипломатичних тощо.

Отже, перекладацький процес – це складний процес, який передбачає теоретичні знання, практичні вміння й навички, професійний рівень і досвід, творчі здібності, знання культурологічних і ментальних особливостей мови. Дотримання нормативних правил перекладу, крім норми еквівалентності, має загальний характер, а ступінь наближення до оригіналу (за всіма критеріями) виявляється тією змінною величиною, яка й свідчить про рівень професійної кваліфікації перекладача й оцінює перекладацький текст.

Література

1. Бреус Е. В. Теория и практика перевода с английского языка на русский : [учебное пособие] / Е. В. Бреус. – М. : Изд-во УРАО, 2001. – Ч. 1. – 104 с.
2. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Курс лекций / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 1999.
3. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : [учебник] / В. Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с.
4. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : Московский лицей, 1996 – 208 с.
5. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (Лингвистические проблемы) / А. В. Федоров. – [4 изд., перераб. и доп.]. – М. : Высшая школа, 1983. – 250 с.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2015 р.